

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Didaci Covarrvvas A Leyva Toletani Episcopi Segobiensis
... Opera Omnia**

**Covarrubias y Leyva, Diego de
Antverpiae, 1610**

De veteribus aureis, & argenteis nummis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-96556](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-96556)

aliorum, ita is scripsit, Aureus numus post annum 62. percussus est, quæ argenteus, ita ut scrupulū valeret sestertius vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorū, qui tunc erant, V. D. CCLX. sestertio. Post hæc placuit, quadraginta duo signari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus, minutissime vero ad quadraginta octo. Hæc Plinius, ex quo apparet aureos vnciam fecisse, & ætate ipsius Plinii, ex auri libra Romana percussos fuisse aureos quadraginta octo.

Tertio his accedit Iulii Pollucis autoritas, is etenim li. 4. de vocabulis ad Commodū Cæsarem inquit, Aureus numus duas drachmas Atticas habebat. Vnde par est, ut quæ admodum denarius Romanus fere drachmalis pondere fuerit, ita & aureus Romanus duas drachmas habuerit: vnde manifestum sit, aureum quartam fuisse vnciæ partē, cum vnciæ ex octo drachmis cõstet. Erit igitur hic aureus Romanus iuxta pondus istud similis fere habita ratione ponderis aureo numo duplo, quem vulgus *Doblon* appellat. Est enim duplus hic numus aureus ponderis fere duarum drachmarum, siquidem dupli auri Castellani, quos cudi iusserunt reges Catholici Ferdinandus, & Elisabeth I. l. i. tit. 21. li. 5. *Recop.* 3 triginta duo efficiunt Marchan, addito alterius dupli auri besse, aut duobus adiectis tremissilibus: atq; ideo quatuor duor ex his vnciæ in fere constituunt.

Quarto ad hanc rem diligentius expendendam oportet prænotare, aureum illum veterem, qui absq; vlla controversia viginti quinque denarios argenteos valuit, si is foret solido similis ita, ut drachmam, & scrupulum apenderet, maxime dissimilem constituere proportionem, & analogiam auri ad argentum, multumque diuersam ab ea, quæ Cæsarium temporibus & multo ante Romæ habita fuerit. Quæ de re illud est constituendum, quod olim cum Romæ fuit auri penuria, auctore Plinio, ea fuit proportio auri ad argentū quæ est quindecim ad vnum, drachma etenim auri quindecim argenti drachmis æstimabatur. Erat ergo quindecuplex auri ad argentū analogia, seu æstimationis proportio. Quod palam deducitur ex Plinio qui li. 33. c. 3. scribit, scrupulum auri vicenos sestertios valuisse, sed viginti sestertii quindecim argenti scrupulos continebant: nepe appendebant quinque drachmas aut denarios, quorum quilibet, si denarius omnino drachmæ similis est, tria scrupula pendit: igitur ex Plinio deducitur, tunc auri ad argentum esse proportionem quindecuplam, atque ita Budæus Plinii locum lib. 3. de *asse* inducit, & interpretatur.

Deinde apparet, Romæ vnam auri partem decem argenti partibus aliquando æstimatā fuisse. Cui rei Testis est Lilius li. 38. agens de conditionib; pacis, ad quas Ætoli conuenerant cum Romanis, inquit enim, De pecuniæ summa quam penderunt, pensionibusq; eius nihil ex eo, quod cū Cõsule conuenerat mutatu. pro argento si aurū dare malent dare cõuenit, dum pro argenteis decem, aureus vnus valeret. Idem & Iulius Pollux li. 9. de vocabulis ad Cõmodum, affirmat ex Menandri comœdia, quæ depositū apud argentarium dicitur. Huius loci Budæus, & Georgius Agricola meminere. Et licet Carol. Molinæus de *contract. quæst.* 100. numero 779. existimet parum, caute Lili locum ad rem istam adduci, opinor ipsè optime hoc ex eo probari, cū sit vero simile, de aureo, argenteo eiusdē ponderi actū fuisse.

Herodotus tamen in Thalia vnu auri talentum taxauit tredecim argenti talentis, & fere quindecim Diodorus Siculus lib. 16. Romæ vero Sergii Galbæ temporibus vna auri portio æstimata fuit argenti portionibus duodecim, & dimidia, quod ex Tranquillo, & Cornelio Tacito in hunc modū deduxit Georgius Agricola. Scribit enim Suetonius Tranquillus in Othone Syluio. Nullo igitur officio, aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti; viritum diuidebat. De eadē quoque largitione ita loquitur Tacitus eo paulatim progressa, ut per speciem conuiuui, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias argenti viritum centenos diuideret. Nam cum centum numi sestertii efficiant quinque & viginti denarios, & aureus duorum denariorū pondus habeat, vna quidem auri pars, argenti partibus duodecim & dimidia æstimata fuisse videtur. Sed & Dion li. 55. asseuerat, aureum apud Romanos fuisse valoris quinque; & viginti drachmarum Atticarum.

Hipparchus apud Platonem aperte asseuerat, vnum auri portionem esse pretium duodecim argenti portionum. Sic

etenim cõstat ex Platonis dialogo cui titulus Hipparchus vel de lucri cupiditate.

Deinde Vespasiani temporibus, vnam auri portionem argenti portionibus duodecim æstimatā à Romanis fuisse deducitur ex Plinio, qui li. 19. c. 1. Poximus, inquit Billio, vicenis denariis scripula eius permutata quondam, ut auri. Hæc seu scrupulorum. Eritque paulo maior auri ad argentum proportio, si denarium drachma contuamus, nempe si denarium efficiant vnciæ, quæ constat ex viginti quatuor scrupulis, tunc sane quatuor denarii pondus habebit fere quatuordecim scrupulorum. atque ideo auri ad argentum proportio hæc erit constituenda, ut vna pars auri fere quatuordecim argenti partibus sit æstimanda. Sic deniq; tempore illo quo Romæ *Solidus sextularis* erat, auri portio vna quatuordecim argenti portionibus æstimabatur, quem admodum ex l. i. c. de *argenti pretio* l. 10. deducitur, & adnotatur Carolus Molinæus de *contract. q. 100. n. 779.* Antonius Augustinus li. 1. *Emend. c. 3.* Hoc ipsum & multo ante obtinuerat, ut ex Plinio modo probauimus, & ex Suetonio ac tacito paulo antecitatis, idem obseruandum erit, si ex septem denariis vnciam, & ex duabus drachmis aureum veterem constitumus, siquidem viginti octo drachmæ, & aliquid plus cõstent ex viginti quinque denariis. Fit igitur satis manifestum, olim Romæ tempore, quo solidus erat in vna sexta vnciæ parte, & item eo, quo aureus publica perdebatur autoritate, auri ad argentum eam fuisse proportionem, quæ est vnus ad quatuordecim. (Eandē rationem tradit Antonius Contius li. 2. *subscripta. c. vi.* scribens. Hanc rationem argenti ad aurum exacte deductam, esse fere obseruandam, ut auri libra contineat argenti libras quatuordecim, & duas libras quintas partes, ex *ad. i. idē Carol. Molinæ.* adnotauerat paulo aliter Antonius Augustinus qui ex eadem lege asseuerat, libram auri fuisse æstimatam, quatuordecim argenti libris, scilicet & filico. Nos exactiorē rationē nullam fecimus olim, illud obseruantes, æri libram ad rationē quatuordecim argenti æstimatā fuisse.)

Quod si hæc vera sunt, nec vnquam plus fuerit aurum Romæ æstimatum, quā ad rationem vnus pro quindecim argenti partibus, fieri non potest, nec est verosimile aurum pendente drachmam, & scrupulum, & sic similem pondere Iustiniani solido valuisse, viginti quinque denarios argenteos, cum esset tunc ea proportio auri ad argentum, quæ est vnus pro vnde viginti, quod, nulli legi, etiam diligenter inquiserim. Et hæc quidem si denarius pondere drachmæ similis constituitur. Quod si *Denarius*, Plinio auctore, septima est vnciæ pars, multo maior erit auri ad argentū æstimationis analogia & proportio, quæ vna pars auri æstimada est vna & viginti argenti partibus. Hæc ratio rationem ipsè quandoque probauit pro Budæi, Leonardi Portii & aliorum sententia, quam vltimus exponam, illud primum præfatū minime controuersum esse, apud veteres aurum viginti quinque denarios valuisse, quod minime negat Antonius Augustinus & Ferretus: idemque nos inferius euidenter ostendimus. Nostra vero ætate vna quidem auri pars vnde decim argenti partibus, aliquando duodecim æstimatur, & pluris ob auri inopiam, vel eius æstimationem ex eo contingente, quod aurum sit purum absque vlla argenti, vel aris mistura.

Hæc autem tam varia æstimatio auri, præter rationem illam quæ ab eius inopia sumitur, poterit contingere ex ipsius auri vel argenti qualitate. Hæc tandē qualitas inde constat quod quanto purius est ipsum aurum, vel argentum, tanto est maioris æstimationis, sic & minoris autem mandum erit, si mistum sit alterius metalli maiori portioni. Auri etenim bonitas viginti quatuor caractis incaturæ pro ratione marchi consumatur. Nostris signum aurifices & argentarii fabri ad legem & bonitatem aurum indicandam & deprehendendam vtuntur caractis quatuor dictionem Ceratio verbo Græco deflexere. Est enim *Ceratum* minuti ponderis vocabulum à grana silique dictum, qui fructus est arboris prædulcis digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine. Hispani *Ceramus* decimus, intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur nomine cum fructibus communicato. Sic Columella li. 2. *Siliquam*, inquit, Græcam quidam Ceratium appellant. Hæc tamen in parte ceratium non pondus veteris cerati

...quæ referendum est, sed ad auri indicaturam, quod
 & Budæus admonet lib. 3. de Aſſe. Nam aurifices marchæ di-
 videntur in viginti quatuor caractera, quæ vulgo *Quilates* voca-
 untur, cuiuslibet autem vnciæ cõveniunt tria caractera, aut tres
 quilates, quæ ratione cum dicimus, Oro de viginti quatuor
 quilates, intelligimus aurum purum, & obrizum, quod
 nullã habet mixturã alterius metalli nec argenti nec aris.
 Hinc sane fit, quod aurũ illud est omnino purũ, quod totũ
 legitimum vnciæ, vel marchæ pondus, id est, in marchæ 24.
 caractera habet ex vero auro, nullo admixto metallo, nec ar-
 gento nec ære. Quod si marchæ auri sit admixta 24. aris, vel
 argenti pars, dicitur aurũ istud viginti triũ caracterũ, nos
 dicimus vulgari sermone, Oro de 23. quilates. Sic fit in auri
 marchæ sit 12. portio argenti, vel aris, dicitur aurum hoc
 viginti, duorum caracterum, id est, Oro de 22. quilates. Hanc
 vero auri bonitatem facillime deprehendunt aurifices,
 Lydo lapide aurum probantes, Nam & Plinius li. 33. c. 8. de
 eodem lapide Lydio tractans inquit. His cotiulis periti
 cum a vena, vt lima rapiunt experimentum, protinus di-
 cant, quantum auri sit in eo, quantum argenti vel aris,
 scrupulari differentia mirabili ratione non fallente. Hæc
 Plinius, qui *scrupulum* dixit, quod nos quilates diximus. Hæc
 etiam Castellana dictio quo ad pondus quatuor habet gra-
 nus vulgaria.
 Hinc ergo plane intelligitur constitutio Regum Catho-
 licorum, cuius in hoc capite meminimus, [Et est l. i. tit. 21. li. 5.
 de iur. iur.] dum iubet aureos numos, quos *Excellemes* appellat,
 ex auro percuti, quod aurum sit de ley de 22. quilates, & tres quar-
 tas. Est enim hoc aurum non omnino purum, sed quod ha-
 bet argenti, vel aris admixtam nonagesimam sextam par-
 tem: hæc habet aurum istud aris vel argenti quartam vnius
 caracteri partem in auri marchæ, vel in octo vnciis.
 Eadem ratione constat intellectus ad l. 114. Caroli Casta-
 nis Hispaniarum Regis anno 37. It. 10. tit. 21. Recopil. Pintie
 latam, qua constitutum est, vt numi aurei percutiantur, &
 in Cerone dicantur, ex auro quidem viginti duorum caracte-
 rum, id est, de 22. quilates. Habet enim hoc aurũ in quo-
 libet marchæ duodecimam argenti vel aris admixtam por-
 tionem, & sic vnius vnciæ duas partes est tribus. Dicitur au-
 rum istud apud Latinos *duo & vicenarium*, quia duodecima
 parte ab auro purissimo deficiat & habeat viginti duo ca-
 ractera. Eodem ferme modo aurum dicitur vicenariũ quod
 est viginti caracterum. Est item aurũ *duodeuicenarium* quod
 habet octodecim caractera, & id differt à purissimo quarta
 parte, quemadmodum Budæus diligentissime explicat lib.
 3. de Aſſe, scribens, valã raro ex auro purissimo fieri, ideo
 quod illud aurum vsuram non fert, nec attritionem
 sine magno interritum, idcirco consulto temperatur.
 Idem fit in anulis, catellis, spirisque & mundo muliebri,
 vt facile frangatur, aut torqueatur. testatur & ipse Bu-
 dæus apud Gallos numos aureos percuti ex auro, quod
 non tantum ceratio deficiat in ipsa indicatura, cum con-
 tineret ex viginti tribus caractis.
 Sed & hinc aperitur sensus Suetonii Tranquilli, qui in
 Casare scribit. cap. 54. in Gallia sana, templaque Dæum
 donis referta explauit, vrbes diruit lapsius ob prædam, quã
 desideratum, vnde factum vt auro abundaret, ternis que
 millibus numum promercale in Italia, prouinciisque di-
 uideret. Etenim in hoc Suetonii loco manifestum sit, auri
 gloriam estimatam fuisse ad rationem fere vnius auri partis
 pro argenti octo partibus, cum de sestertiis numis sit Suet-
 onius intelligendus, vnde coniectare possumus, aurum
 æmpe *vasularum*, fuisse duo deicenarium, & à purissimo
 auro quarta parte deficere, vt tandẽ fuerit aurum de octo-
 decim quilates, quod & ipse Budæus admonet.
 Hæc quidẽ de auro puro adnotauimus, & de mixto: aurum
 vero purissimum passim *Obrizum* vocatur, atque inde
 obrizati solidi dicuntur in l. vniuersos. C. de vere. numismatis potest.
 in l. C. de obligatione votorum l. 12. qui ex purissimo auro fuerint
 signati Plinius ad hæc l. 33. c. 3. Auri, inquit, experimento
 ignis est vt simili colore rubeat, quo ignis, atque ipsum
 obrizum vocant. Sic & ad bonitatem auri, & ad eius pon-
 dus exanimandum iubet lex constitui publicum iudicem,
 quem *Zygolatem* appellat, nos *Contraste* dicimus l. 2. de pon-
 derat. & auri illatione. lib. 10. Olim Romæ lege lata à Mario
 Gradichiano status est ludus, id est, schola probandi nu-
 mismatis, vt agrẽ fallere possent numi adulteratos, teste
 Plinio l. 33. c. 9. Commentariis ad hæc Georgius Agricola l.

1. de pretio metallorum. ex Herodoto l. 4. Darium Regem Persarum,
 cum cuperet tale monumentum sui reliquere, quale
 nullus Rex reliquisset, ex auro, quod quam fieri potuit
 purissimẽ extoxit, numos percussisse, qui *Darici* vocati
 sunt; daricus autem hic numus pendebat ad duas drachmas
 vnde similis erat duplo auro numo quem percuti iusserunt
 Reges Catholici Fernandus, & Elisabeth, quemad-
 modum ex dicto pondere constat, quod proprium huius
 Darici numismatis fuisse ex Xenophonte, & Aristophanis
 interprete, docet idem Agricola l. secundo de Pondere & temp.
 monet. aduersus Budæum qui existimat, Daricũ octo drach-
 marum pondus habuisse. Erat ergo Daricus pondere simi-
 lis auro Romano iuxta posteriorẽ sententiam; habe-
 batque altera parte imaginẽ Darii, ex altera Sagittarium
 incilum, auctore Plutarcho in vita Artaxerxis. Tyberius
 item Imperator, qui Iustino succēssit, Childericum Regem
 Francorum aliquot puris aureis ad cum missis dona-
 uit, quorum quilibet liberam pendebat, & altera cuiusque
 pars exprimebat imaginẽ Imperatoris cum hac inscriptione,
 Tyberii Constantini perpetui Augusti; altera eurrum
 quadrigatum cui insidebat auriga cum hac præclara in-
 scriptione, Gloria Romanorum, cuius rei meminit Geor-
 gius Agricola l. 1. de pretio metallorum, atque item Sabellicus
 Amadei vñas h. l. 5. Sed & paulus Æmylius de rebus. Francorũ l. 1.
 idẽ scribit adiciẽs, hos numos fuisse quinquaginta, tamen si
 non scriperit, eos fuisse ex auro purissimo signatos. Aurum
 vero hoc purissimum *obryzum* vocatur quasi *Ophirizum*,
 aut *Ophiridium*, auctore Hieronymo, ab Ophir insula Æ-
 thiopiz, vnde purissimum aduehebatur. Latine autem &
 pro obryzo obruffam dixerẽ, vt Seneca epistola decima tertiar:
 hæc inquit est eius obruffa, id est summa bonitas, vt inter-
 pertatur Andreas Alciatus l. 5. paregon. cap. 9. Qui etiam cen-
 set, hinc deduci proverbum, ad obruffam, id est, ad sum-
 mum perfectionis: quo Cicero in Bruto vitur. Expurgan-
 dus est inquit, sermo, & adhibenda ad obruffam ratio, quæ
 mutari non potest. Anrei item numi obryzati meminit
 Agathias historicus. Locus sanẽ Diui Hieronymi cuius
 simpliciter Alciatus meminit, est, ni fallor, in Commen-
 tariis in Hieremiam li. 2. capitul. 10. super illa verba: Argē-
 tum inuolutum, siue productum de Tharsis affertur aurum
 de Ophaz, opus artificis, & manus ararii. Hieronymus ita
 inquit septem nominibus apud Hebræos appellatur aurũ,
 quorum vnum *Ophaz* dicitur, quod nos dicere possumus
 obryzũ. Idem adnotauit doctissimus Beroaldus apud Suet-
 onium Nerone, cap. 44. ex Fortunato interprete ecclesi-
 asticarum dictionum. Quæ tandem verba minime probat,
 Hieronymum voluisse obryzum aurum inde deducere,
 quasi Ophiridium ab Ophir. Nam etsi dixerit, aurum ex
 Ophir propter eius summam bonitatem posse dici à Latini-
 bus obryzum non tamen significat obryzum dictum ab
 Ophir, quasi Ophiridium. Potuit sanẽ obryzum dici quasi
 obruffum, id est, *syncorum*, deliciarumque. Dicitio autem, *obryza*,
 agnoscitur ab Erasmo in adnotationibus ad Senecã ex ra-
 tione auri obryzi. Apud Ciceronẽ in Bruto vulgata lectio
 hæc est: Expurgandus est sermo, & adhibenda, quã obruffa
 ratio, quæ mutari non potest. Sed & Petrus Victorius in
 adnotationibus, obruffam ex veteri Codice agnoscit, existi-
 mans in vtraque lectioẽ subesse mendum. Fit & auri
 obryzi mentio Danielis cap. 10. vbi Hieronymus ex Aquila,
 aurum Ophas interpretatur. Suetonius item in Nerone
 cap. 44. eiusdem auri obryzi mentionem fecit.
 Argenti lex, & bonitas nõ ex caractis, sed ex denariis,
 & granis à fabris argētariis distinguitur. Accipitur enim
 hic denarius nõ ad pondus, sed potius ad bonitatẽ. Idcirco
 est duodecima pars integræ, seu totius puritatis materiæ
 cuiuslibet mætz, vt explicat eleganter Carolus Molinæus
 de contrahibus q. 100. nu. 182. & 189. Nos tamen ad Marcham
 in praxi denarios hos deducemus: siquidem Marcha habet
 duodecim denarios, quorum quilibet diuiditur in grana
 24. Summa igitur bonitas in argento cõ est, vt Marchus
 quilibet habeat duodecim denarios argenti, atque Mar-
 chus totus erit argenti puri, quod nullam habeat aris
 aut stanni mixturam. Quod si Marcha habuerit duodecimam
 partem aris mixtam argento, tunc argentũ hoc erit
 vndecim denariorũ, quia duodecim denarius non argen-
 ti, sed aris est alteriusve metalli. Sic sane constitutio Regia
 in Pragmaticis dum statuit, numos argenteos esse cu-
 dendos ex argento, que sea de ley de onze dineros, y quatro granos
 est

est
 ouerha non
 tun
 est

est ita intelligenda, vt numi argentei percutiatur ex argento, cuitantum mixta sit æris, aut alterius metalli pars duodecima, minus sexta parte, ita vnus denarii quinque partes, ex ipsius denarii sex: denique habet argentum hoc misturam alterius metalli ad rationem decimæ quartæ partis, & paulo pluris. Quilibet igitur Marchus huius legis & bonitatis habet alterius metalli quatuor Atticas drachmas, & fere dimidiam, vel semuncia, & plus, nempe dimidiam ferme Atticam drachmam. Hanc vero rationem bonitatis auri & argenti præter Budæum, & Carolum Molineum tradidit optime Albertus Brunus in tracta. de augmento & diminutione. conclus. vlt.

Ex argento purissimo numos percussit Ariandes, quem Cambyles Aegyptio præfecerat. quare Herodoti etiam temporibus argentum Ariandicum fuit purissimum. meminit huius numismatis Georgius Agricola lib. 1. de pretio metallorum. ex Herodoto lib. 3. Romani vero denarii, etiam qui tempore Consulium percussi fuere, non sunt ex puro argento confecti. Si quidem æris habent partem octauam, quam Linius Drusus Tribunus plebis miscuit argenti: qui ab Imperatoribus signati sunt, maiorem habent æris portionem, quod eleganter ac diligentissime tradit Georgius Agricola lib. 2. de ponderibus & temperat. monet. qui & in dicto lib. 1. de pretio metallorum, & monetis, vtrinque rationes adducit, an expedit Reipublicæ, numos ex auro, vel argento purissimos percuti, an potius vile sit, auro & argento misceri æris partem aliquam ad numismata eudenda. Ipse vidi multos Cæsarium denarios argenteos, quorum aliquos signati videbantur ex argento, cui mixta erat decima, vel duodecima æris pars, aliquot autem ex minoris bonitatis materia, nempe ex argento, cui fuerit mixta sexta vel quinta æris pars. Nec diffiteor apud Romanos, & Græcos, vt & apud Hispanos varias ob causas sapissime ex Reipublicæ instituto rem istam numariâ mutationem in argenti & auri materia accepisse. Denique in auro & argenti ratio iudicaturæ communis, est, quod excoctissimū sit vel aurū vel argentum, id sit à mixtura alterius metalli purgatissimum. Argentum purissimum quod Hispani *Acedrudo* dicimus, à Latinis postulatū nuacupatur, ex auctoritate Suetonii in Nerone, cap. 44. & Iuriconsulti in l. naue. Saussei. ff. locat. quo in loco Budæus hoc ad notauit & Philippus Beroaldus ad Suetonium in dicto. cap. 44. Cælianus Cotta in dictione, *Argentum*. Hoc ipsum Aulus Gellius appellat lib. 6. cap. 5. argentum purum. Quæ de re multa tradidit Alciatus libro 6. Payergon, cap. 4. Carolus Molineus in tractat. de contrahat. questione 11. numer. 785. & Stephanus Forcatulus in *Necromantia iurii. Dialogo 6.* Quibus non omnino placet dictio postulatū apud Suetonium, nec apud Iuriconsultum, apud quem in Pandectis Florentinis legitur, *Pusulatū*, fortassis à *Pusula*: quæ est ab igne factus apud Plinium, & Columellam: eamque lectionem defendit Turnebus lib. 24. aduers. cap. 2. verum apud Columellam lib. 7. cap. 5. *Pusula*. dicitur sacer ignis, eo quod tumores efficiat: apud Plinium lib. 26. cap. 8. lib. 27. cap. 9. vulgo legitur, *pustula*. Sed à multis proditū est, aurum & argentum non posse ita excoqui, quin aliquam habeat, etiam summa diligentia excoctam, alterius metalli portionem. Secundum hos in auro est summa bonitas ad quartum & viceissimum ceratium ad quadrantem absolutum, id est, vt quadrans tantum ceratū in tota massa aut Marcha æreus sit, aut argenteus. Sic equidem aurum illud, cuius meminit præcitata Regia constitutio, erit iuxta hanc rationem purissimum, obryzum. Argentum autem ex hoc illud erit purgatissimum, cui tantum mistus est alterius metalli de nari quadrans, nempe quadragesima octaua totius massæ pars. Verum Gulielmus Budæus li. 3. de *Asse*, cōsentiens huic opinioni veterū, & asseuerans, aurum, & argentū ad præscriptam bonitatem summum censerī, nihilominus, ex iudicio, & testimonio peritorū huius seculi probat, argentum ita decoqui posse, vt nihil penitus præter merum argentum super sit, aurum vero adeo posse igni purgari, vt ad bonitatem absolutam, & summam non sit in eo æris aut argenti quicquam præter decimam sextam vnus caracterum, 24. quales, solum deficit vnus caracti 16. pars nempe totius massæ portio 384.

Quæ omnia ideo hoc in loco adduximus, quod æstimate, fore necessaria, aut saltem vtilia esse ad cognitionem

cuius rei, quam hoc in opusculo tractandam suscepimus. Scribit & præter hæc Plinius lib. 35. cap. 4. Omni auro mixta parte. In vno tantum Gallia metallo, quod vocant Alabracense, tricesima sexta portio inuenitur, ideo cætera præst. Hactenus Plinius.

His ergo rationibus probari poterit Budæi, & aliorum sententia, quæ asserit, & definiuit, aureum veterum Romanorum quartam fuisse vnciæ partem, & à solido, ære numo auro Iustiniano, & aliorum Cæsarium seculi proportionem distinguere.

§. SECVNDVS.

SVMARIA.

1. Aureus apud Romanos non fuit semper eiusdem ponderis, nec eiusdem bonitatis quamuis multo tempore fuerit quarta vnciæ pars.
2. Aureus quo tempore fuerit diminutus ad sextam vnciæ partem.
3. Aureus dictus est solidus, etiam eo tempore, quo erat quarta vnciæ pars.
4. Intellectus l. vnciæ. C. de colat. ar. lib. 10.
5. Solidi æstimate. C. de valor.
6. Intellectus l. vnciæ. C. de argenti pretio. lib. 10.
7. Intellectus c. qui subdiaconum. 17. q. 4.
8. Argentei Turoneses, qui fuerunt. Et intellectus Clem. 2. de max. s. r. c.
9. Intellectus c. conuentione. de offic. ordinari.
10. Siliquam Accursius falso solutum interpretatur. C. quibus solidi denarii.
11. Solidi auri in sacris Bibliis. C. inibi de scilicet auro.
12. Sæter aurea variis vbiq.

Non me lateat, rem hanc difficilem esse, cum & in auri diligentissimi in varias erint sententias, quarum modo mentionem fecimus: conabor tamen quibusdam expositis assercionibus huius quæstionis nodum pro vnciæ bus explicare, vt hinc constiterit, sit habita ratione temporum vtrunque sententiam defendi posse.

Prima conclusio: Aureus apud Romanos non semper eiusdem ponderis fuit, nec eiusdem bonitatis. Prior assercionis pars constat ex auctoritate Plinij libro 33. cap. 4. cuius verba proximo §. retulimus. Nec hoc poterit negari nisi ab eo, qui Plinium nusquam legerit. idem tradidit Leonardus Portius libro 1. de *Assercio*, Budæus libro 3. de *Asse*, & Georgius Agricola libro 1. de *monetis*, & pretio metallorum. Posterior vero pars itidem ab eisdem probatur, cum ex comparatæ Principibus Romanis Auro numismatico duodecimam partem argenti, vel æris, quandoque maiore, quædoque minore mistam fuisse, quemadmodum & hoc constat. His accedit Pomponius Iuriconsultus in l. numismatum. ff. de usufruct. ita enim inquit, Numismatum aureorum, vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vsi solent, & usufructus legatarij partem.

Secunda conclusio: Aureus Romanorum multo ære tempore fuit quarta vnciæ pars. Hæc deducitur ex Plinio in dicto. cap. 3. eius etenim tempore, & sic fuit Cæsarius Vespasiano & Tito aureus hoc ponderis habuit, vt quarta fuerit vnciæ pars. Idem constat ex numismatis à Budæo appensis ad vsque tempora Marci Antonini Philolophi, Aurelij & Seueri. Iulius item Pollux, qui ad Commodum Cæsarem de rerum vocabulis scripsit, testis est, & aureum quartam fuisse vnciæ partem. Sunt & Aureliani Imperatoris aurei quidam, qui duos denarios appendunt, quorum aliquot hodie extant, vt commemorat Georg. Agricola lib. 2. de *pondere*, & *temper. monet.*

Tertia conclusio: Aureus Romanus sub Constantiano Imperatore, aut sub Iuliano ita pondere diminutus est, vt sextam efficeret vnciæ partem. Hanc propositionem multis sane coniecturis, & fortassis certis testimoniis probare quis poterit, si consideret, proxime constitutas coniecturas veras esse. Etenim sub Cæsaribus, qui hos præceperunt, aureus quarta fuit vnciæ pars: ab his vero Imperatoribus vt sexta vnciæ pars iudicatur, & expenditur, arguit constat, horum Cæsarium Imperio aureorum pondus diminutum fuisse.

Quod & Georg. Agricola itidem asseuerat in dicto. lib. 2. idem deducitur ex aureorum pretio habita analogia, & proportionem aurei ad argenteos numos, sicut proximo §. ratione colligebamus, quam obrem satis certum sit, eorum Consulibus, & denique sub Cæsaribus ante Constantianum aureum fuisse quartam vnciæ partem.

Quarta conclusio: Aureus etiam eo tempore, quo quartam appendit vnciæ partem, dictus est solidus tunc primitiui Alexander Seuerus Imperator a vno auro tremilles, & tremilles percussit iussit. Ad huius assercionis probationem

Superest nunc his satisfacere rationibus, quæ pro contraria sententia fuere adductæ. Non enim constat textus in dicta *Liquores. C. de susceptor. præp. & arcar.* ea liquidem constitutio edita fuit à Valentiano, & Valente Cæsaribus, ut constat ex *lib. 12. codicis Theodosiani, tit. 6.* quo tempore aureus, vel solidus iam erat pondere diminutus, maximeque à veteri dissimilis, quippe qui sexta esset vnciæ pars. Errant ergo, qui eam constitutionem Alexandro Severo, vel Iustiniano tribuendam esse censent. Non igitur quicquam nostram opinionem diuellit, quod ibidem solidus sexta vnciæ pars censetur, sicut Iulianus, & alii scripsere.

Secunda ratio ab Antonio Augustino collecta ex *l. vnica, C. de collat. aris lib. 10.* non admodum vrget, quod ostendere conabimur, prius statuente rationem ipsius inductionis, qua vir ille doctissimus vtitur. Is enim existimat, ab eadem constitutione liberis aris viginti solido vno æstimari, atque ideo solidum valere centum viginti sestertios, cum quælibet aris libra efficiat viginti quatuor asses semunciales, ex quibus constituitur valor sex sestertiorum ad rationem quatuor assium pro quolibet sestertio, vnde deducitur solidum ea lege valuisse centum viginti sestertios, & sic triginta denarios. Hinc sane Antonius Augustinus existimat, solidum eius fuisse ponderis, cuius fuerit aureus, cum tantum sit valoris, imò plurius æstimetur. Posset equidem plurius hæc inductio fieri, si vtamur lectione secundum quam *dicta leg. vnica* legitur in *Cod. Theodosiano. lib. 11. tit. 22. l. 2.* his æquidem verbis.

Arcadius & honorius A. A. Hilario.

Æris pretia, quæ à provincialibus postulauerunt, ita exigi volumus, vt pro viginti quinque liberis aris solidus à possessore reddatur. Dat. V. Calend. Ianuar. Mediolani, Arcad. IIII. & Honorio. III. A. A. & cons.

Hinc vides, Lector crandide, iuxta Antonii Augusti rationem, vnum solidum aureum æstimari centum quinquaginta sestertios, denique triginta septem denariis, quam æstimationem maxime iniquam esse satis constat, si legitima proportio auri ad argentum obseruetur, idcirco non possum ipse tibi persuadere solidum aureum tanti vnquam existimatum fuisse, vt triginta septem argenti denarios valeret, id etenim nec memini me alicubi legisse, nec Budæus, Alciatus Leonardus Portius, Agricola, ipseque Antonius Augustinus tantæ æstimationis mentionem fecere. Nam etiam solidus, vel aureus quarta fuerit vnciæ pars, atque duas appenderet drachmas, si tanti æstimaretur, esset proportio auri ad argentum ad rationem vnus pro decem, & octo partibus. Quod si solidus constituitur ex sexta vnciæ parte, vt ad *d. lyncam*, constituendus est, profecto esset hæc proportio ad rationem vnus portionis auri pro viginti & octo argenti portionibus. Quod adeo absurdum est vt facillime refelli queat. Sed & si lectionem communem admittamus, que vulgo recepta est & auctoritatem publicam habet, minime permittam, nec concedam ex *dict. leg. vnica*, adnotari solidum vnum valuisse tempore illo centum & viginti sestertios, id est, triginta denarios: non enim est credendum, aurum, eo tempore, quo maiorem habuit aris, aut argenti portionem, quam olim habuerit, plurius tunc quam olim æstimari, cum eius esset in Italia penuria. præsertim hæc æstimatio admittenda non est vel ex eo, quod multum dissimilis sit, & iniqua proportio auri ad argentum, sic sane non verebor asserere solidum aureum sub Arcadio, & Honorio Cæsaribus nequaquam tanti fuisse valoris, quanti ipse Antonius Augustinus inductione diligenti opinatur.

Ipse vero coniecturis quibusdam, & his à iustitia rectitudine deriuatis contendam, solidum aureum, tertia parte veteris aurei diminutum, itidem & tertia estimationis, ac precii parte à veteri deficere: qua ratione cum vetus ille aureus valeret viginti quinque denarios argenteos, solidos Iustiniani, & aliorum Cæsarum à Constantino, erit estimandus denariis argenteis fere decem & septem: hæc enim æstimatio congruit proportioni auri ad argentum, quæ eo tempore iusta censetur, sicuti nos superius tradidimus. Et probatur in *l. 1. C. de argenti pretio lib. 10.* vbi libra argenti, quæ constat ex octuaginta quatuor denariis, quinque aureis solidis æstimatur. Eandem opinionem probauimus *lib. 1. Variar. Resol. c. 11.* quo in loco deduximus Iustiniani solidum ad hunc, quem modo exponimus, valorem.

Ceterum quod aureus olim habuerit hanc estimationem centum tertiorum, at viginti quinque denariorum, tradere

Hic Lampridius verbis vtat, qui in Alexandro Severo ita scribit. Vectigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant tertiã partem aurei præstarent: hoc est tricesimam partem. Tuncque primum semis aureorum formati sunt, tunc etiam cum ad tertiam partem aurei vectigal decidisset, tremisses dicente Alexandro, tem aurei quartarios futuros, quod minus non posset, quos qui etiam iam formatos in moneta ditinuit expectas, vt si vectigal contrahere potuisset, & eosdem ederet. Sed cum non gal contrahere potuisset, consilari eos iussit, & tremisses tantum, solidosque formari, formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius vsque ad bilibres quoque, & centenas, quas Heliogabalus inuenit, resolui præcepit, nec in vsu cuiusquã versari, atque ex eo his materie nomen inditum est, cum diceret, plus largendi hanc esse Imperatori causam, si cum multis solidos minores dare possit, dans decem, vel amplius vna forma triginta, & quinquaginta, & centum dare cogeretur. Hæc Lampridius. A quo libet deducere, aureos, quorum quilibet appendebat quartam vnciæ partem, solidos ex eo dictos fuisse, quod integri aurei essent, nõ semisses, nec tremisses, qui tunc primò percussi fuere, Semisses quidem ex dimidia aurei parte, tremisses ex tertia. Sed & sub Alexandro Severo, aurei etiam habuissent quartam vnciæ partem, collat ex proxima conclusionem, & ex his, quæ ad eius intellectum adduximus. Item deducitur ex eodẽ Lampridio, aureos veteres tunc ex ea ratione solidos dici cœptos. Nam & hac dictione iuxta significationem istã ante id tẽporis apud Latinæ linguæ auctores ratos fuerat vsus. Aureos vero duarum drachmarum ideo *Minores* appellat Lampridius, quod distingueretur ab his, quos *Binarios*, id est quatuor drachmarum, *Ternarios*, sex drachmarum, *Quaternarios* octo, *Denarios* viginti, *Bilibres* centum nonaginta duarum, *Cemarios* ducentarum drachmarum Heliogabalus cudi fecerat. Sic Vlpianus, qui sub hoc Cæsare Alexandro floruit, in *leg. quod vulgo ff. de ad. l. editio. & in l. si vero. §. Prator. ait. ff. de his, qui licent. vel effude. Pretorum*, & *Ædiliu* vetera edicta referente pro aureis solidos apposuit, ex eo forsitan, quod & si eius dictionis nõ fuerit, apud veteres frequens vsus, vbi tamen ea quandoque fuerint veteres prætores, & *Ædiles*, vel ex ea ratione, quod Iuriconsultus ipse dictionem tunc in vsum deductam veteri substituerit: cũ frequentior sit mentio aureorum in ipsis veterum Prætorum & *Ædiliu* edictis.

Eadem ratione, & ipso quidem tempore quo aureus, siue solidus sextam appendebat vnciæ partem, percussi fuere aurei numi semisses, & tremisses. Tremisses autẽ numus aureus tertiam pendebat solidi partem, ita, vt solidus ex tremissibus constaret: tremissis vero ex octo siliquis. Fit mentio de tremissibus in *l. 3. C. de militari veste. & leg. iubemus. C. de erogar. milit. an. 12. & in Nouella. 28. & 29.* Sed & de solidis aureis Iustiniani, & de tremissibus expressim meminerit Gothorum incliti Reges, qui apud Hispanos leges olim tulere ante Roderici Regis calamitatem: vt patet ex Foro juzgo maxime *lib. 7. l. vi. & lib. 8. tit. 4.* contextus etenim Latinus illarum legum solidi aurei pallim meminit, item & tremissis numi, eum expendens ad tertiam solidi aurei partem. Extant sane leges istæ & nunc eo quidem sermone atque idiomate, quo tuere olim scripta: nempe Latino, & rursus à regione Hispano, quo tunc Gothi vtentur, quo & nunc paulum antiquatis, nouatisque dictionibus vtitur.

Quinta conclusio ex præmissis hunc in modum deducitur. Quamuis aureus à solido, nec re, nec nomine in effectu differat, nec vsquam ei dissimilis fuerit, numus tamen hic sub consulis & Cæsaribus fere ad Constantinum vsque maior pondere fuit quam qui sub Constantino, & successoribus fuerit postea signatus. Hoc ideo probatur, quod iam dixerimus, aureum etiam ponderis duarum drachmarum, & qui quartam habet vnciæ partem, dictum esse solidum. Deinde quia numus hic qui olim appendit quartam vnciæ partem, postea sub Constantino, & Iustiniano sexta fuit vnciæ pars. Qua ratione nos *lib. 1. Variarum Resolutionem capit. 21.* asserimus, & nunc constanter asserimus, aureum veterum Iuriconsultorum ab aureo codicis Theodosiani & Iustiniani ex eo differre, quod aureus ille veteris quarta fuerit vnciæ pars: aureus autem vel solidus Iustiniani, & aliorum Cæsarum, qui à Constantino imperium obtinere, sextam tãquam appendit vnciæ partem: Atque ideo rem istã obiter attingisse videntur, qui discrimina hoc hæc in controuersia non duntaxat vtuere.

dere Gulielmus Budzus, Alciatus, Georgius Agricola, & alii hanc rem tractantes, nec negat ipse Antonius August. Sed & hoc manifestum fit ex Traquillo, in Othone, & Cornelio Tacito, quorum superius meminimus ad probandam eius ætatis proportionem auri ad argentum. Dion item l. 55. scribit aureum, quo olim utebatur Romani, valuisse quinque & viginti drachmas argenteas: idem & Xiphilinus in Augusto uterque plane id ex Græcorum consensu asseuerans. Latini vero auctores eam æstimationem ad denarios retulerunt. Idem & Leonardus Portius palā & aperte asseuerat. Nam & tot doctissimorum virorum sententia, qua valor auri constitutus est ad centum sestertios, etiam tū erat quarta vnciæ pars, omnino euertetur ex dict. l. vnciæ, si Antonii August. interpretatio foret admittenda, cum ex ea aureus æstimandus sit centū viginti sestertiis numis, & tamen erat tunc aureus ponderis eius quod constat ex sexta vnciæ parte. Idcirco ipse, ni fallor, existimarem, certius esse, Cæsares æstimandus sit centū viginti sestertiis numis, & tamen erat tunc aureus ponderis eius quod constat ex sexta vnciæ parte. Idcirco ipse, ni fallor, existimarem, certius esse, Cæsares æstimandus sit centū viginti sestertiis numis, & tamen erat tunc aureus ponderis eius quod constat ex sexta vnciæ parte. Idcirco ipse, ni fallor, existimarem, certius esse, Cæsares æstimandus sit centū viginti sestertiis numis, & tamen erat tunc aureus ponderis eius quod constat ex sexta vnciæ parte.

Quarta ratio eadem iure tollitur, si quidem leges veteres seu solidos, qui sub Iustiniano Cæsare expendebantur, solutionem. Nam Iurisperitorum responsa intelligenda sunt de veteribus aureis, quorum quilibet quarta habebat vnciæ partem. Decisio vero Iustiniani est accipienda de solidis, & aureis, eius temporis, quorum quilibet sexta habebat vnciæ partem. Hic tamen ex hoc sequitur, aureum ponderis fuisse siquidem pœnam veterem aureorum, cuiusdē hī non essent tunc in vsu, nec eius pœderis, perducerentur, transtulit Iustinianus in aureos, & solidos minoris ponderis, qui tunc perducerentur, & publice signati expenderentur. Sic sane nos fatemur tex. n. dicto §. vltim. inst. de penitentia litigant. esse intelligendum de solidis, quorum quilibet sexta erat vnciæ pars. Nec in lib. l. v. v. r. Resolutio. capitul. 11. contrarium scripsimus. Imo nec vsquam mente cogitamus, quippe qui palam, & apertissime aureum veterem distinxerimus a solido Iustiniani, cuius est præcitata decisio, & Iustiniani, solidum non semel sextam vnciæ partem fecerimus.

Sexta ratio poterat profecto virgere aliquantulum, si in cap. qui subdiacorum, mentio facta fuisset de aureis, cum in l. Regia partitarū eadē decisio sermone Hispano sub mēione, & nomine solidorum expressa fuerit. Etenim tunc probaretur, aureū, & solidū idē esse, & hos numos eisdē ponderis fuisse. At cū in d. capitul. subdiacorum, de solidis mentio fiat, sicuti & in d. leg. Regia, nullo quidem modo probatur illic, aureū, & solidū eisdē ponderis fuisse. Præsertim quia fortassis hæc inductio ad aureos nō pertinet, nec ad solidos Iustiniani. Nam solidi quorum in hac specie mentio fit in d. l. qui subdiacorum, aurei non erant, sed argentei, nec erant tū valoris, & precii quanti censentur solidi auri Iustiniani, & aliorum Cæsarium, quorum constitutiones referuntur in Codicibus Theodosiano & Iustiniano. Ad hoc vero probandum summe adnotandum est, Gratianum in d. capitul. qui subdiacorum. 17 q. 4. decretum illud adsumpsisse ex Iuonis Carnotensis decret. lib. quæ & id deduxerat ex lib. 5. Capitularium, Sicuti constat ex li. 8. Iuonis. tit. de eo qui clericum in interitum libentem Capitularium, vt & hoc obiter explicemus, cū à Gratiano sæpe fiat eius mentio continebat leges qualdā à Carolo Magno latas de rebus ecclesiasticis, vt inquit Franc. Baldinus in prolegomenis. pag. 120. Huius libri seriem & rationē diligentissime expendit Carol. Molin. caute alioqui legendus, quippe qui multa scripserit, quæ à viro Catholico tacere debuissent: in quā in Commentariis ad edictum Regiæ Gallorū Henrici II. pag. 5. vbi inquit, seipsum librū hunc legisse, & Angelum Abbatem quatuor libellos quocumque certo ordine distinxisse ex capitularibus Caro. Magni. Ludouici Pii, & Lothari. quorum duobus primis leges de rebus ecclesiasticis referunt. Idem scribit Rhenanus in adnota. ad Terrul. lib. de Corona militis. hoc ipsum palam asseuerat Trithemius de scriptoribus ecclesiasticis. qui testatur hos Angelii libellos se ipsum legisse, & vidisse. Sed in hac specie quam tractamus, Burchardus Wormatiensis episcopus lib. 6. decret. cap. 5. referit ex concilio apud Theodonis villam habito cap. 5. Decretum quoddam, quod misericors admodum, & benigna ceterum pœna prædicta per Carol. Magnum in capitularibus statuta, & ideo ea ibidem augetur, vt pro homicidio subdiaconi episcopo solvatur, pro compositione 400. solidi. pro homicidio diaconi 600. solidi. pro homicidio presbyteri 900. pro homicidio Episcopi bis mille & 700. Rursum idem Burchardus capitul. 6. adducit decretum Concilii Prouincialis Triburgen. quo eadem augetur pœna, aut pecunia pro compositione soluenda Episcopo. sicut quod ad homicidium presbyteri, & Episcopi. Nam pro homicidio presbyteri Episcopo soluendi sunt mille, & ducenti solidi; pro homicidio auri Episcopi triplex redditur hæc compositio, nempe solvuntur ter mille, & sexcenti solidi: Hinc ipse concilio alio quot rationibus, hos solidos nō esse aureos, nec similes his, quorum

explicarunt Eguinarius Baro ibi, Budzus li. 2. de off. Alciatus lib. 3. disputat. capitul. 6. Antonius August. lib. 2. ennotatio ad 7. de centenarium, qui habeat in bonis centum aureos Marcianos, quos ipse interpretor numos aureos nostræ fere sextam appendit vnciæ partem.

Quarta ratio eadem iure tollitur, si quidem leges veteres seu solidos, qui sub Iustiniano Cæsare expendebantur, solutionem. Nam Iurisperitorum responsa intelligenda sunt de veteribus aureis, quorum quilibet quarta habebat vnciæ partem. Decisio vero Iustiniani est accipienda de solidis, & aureis, eius temporis, quorum quilibet sexta habebat vnciæ partem. Hic tamen ex hoc sequitur, aureum ponderis fuisse siquidem pœnam veterem aureorum, cuiusdē hī non essent tunc in vsu, nec eius pœderis, perducerentur, transtulit Iustinianus in aureos, & solidos minoris ponderis, qui tunc perducerentur, & publice signati expenderentur. Sic sane nos fatemur tex. n. dicto §. vltim. inst. de penitentia litigant. esse intelligendum de solidis, quorum quilibet sexta erat vnciæ pars. Nec in lib. l. v. v. r. Resolutio. capitul. 11. contrarium scripsimus. Imo nec vsquam mente cogitamus, quippe qui palam, & apertissime aureum veterem distinxerimus a solido Iustiniani, cuius est præcitata decisio, & Iustiniani, solidum non semel sextam vnciæ partem fecerimus.

Sexta ratio poterat profecto virgere aliquantulum, si in cap. qui subdiacorum, mentio facta fuisset de aureis, cum in l. Regia partitarū eadē decisio sermone Hispano sub mēione, & nomine solidorum expressa fuerit. Etenim tunc probaretur, aureū, & solidū idē esse, & hos numos eisdē ponderis fuisse. At cū in d. capitul. subdiacorum, de solidis mentio fiat, sicuti & in d. leg. Regia, nullo quidem modo probatur illic, aureū, & solidū eisdē ponderis fuisse. Præsertim quia fortassis hæc inductio ad aureos nō pertinet, nec ad solidos Iustiniani. Nam solidi quorum in hac specie mentio fit in d. l. qui subdiacorum, aurei non erant, sed argentei, nec erant tū valoris, & precii quanti censentur solidi auri Iustiniani, & aliorum Cæsarium, quorum constitutiones referuntur in Codicibus Theodosiano & Iustiniano. Ad hoc vero probandum summe adnotandum est, Gratianum in d. capitul. qui subdiacorum. 17 q. 4. decretum illud adsumpsisse ex Iuonis Carnotensis decret. lib. quæ & id deduxerat ex lib. 5. Capitularium, Sicuti constat ex li. 8. Iuonis. tit. de eo qui clericum in interitum libentem Capitularium, vt & hoc obiter explicemus, cū à Gratiano sæpe fiat eius mentio continebat leges qualdā à Carolo Magno latas de rebus ecclesiasticis, vt inquit Franc. Baldinus in prolegomenis. pag. 120. Huius libri seriem & rationē diligentissime expendit Carol. Molin. caute alioqui legendus, quippe qui multa scripserit, quæ à viro Catholico tacere debuissent: in quā in Commentariis ad edictum Regiæ Gallorū Henrici II. pag. 5. vbi inquit, seipsum librū hunc legisse, & Angelum Abbatem quatuor libellos quocumque certo ordine distinxisse ex capitularibus Caro. Magni. Ludouici Pii, & Lothari. quorum duobus primis leges de rebus ecclesiasticis referunt. Idem scribit Rhenanus in adnota. ad Terrul. lib. de Corona militis. hoc ipsum palam asseuerat Trithemius de scriptoribus ecclesiasticis. qui testatur hos Angelii libellos se ipsum legisse, & vidisse. Sed in hac specie quam tractamus, Burchardus Wormatiensis episcopus lib. 6. decret. cap. 5. referit ex concilio apud Theodonis villam habito cap. 5. Decretum quoddam, quod misericors admodum, & benigna ceterum pœna prædicta per Carol. Magnum in capitularibus statuta, & ideo ea ibidem augetur, vt pro homicidio subdiaconi episcopo solvatur, pro compositione 400. solidi. pro homicidio diaconi 600. solidi. pro homicidio presbyteri 900. pro homicidio Episcopi bis mille & 700. Rursum idem Burchardus capitul. 6. adducit decretum Concilii Prouincialis Triburgen. quo eadem augetur pœna, aut pecunia pro compositione soluenda Episcopo. sicut quod ad homicidium presbyteri, & Episcopi. Nam pro homicidio presbyteri Episcopo soluendi sunt mille, & ducenti solidi; pro homicidio auri Episcopi triplex redditur hæc compositio, nempe solvuntur ter mille, & sexcenti solidi: Hinc ipse concilio alio quot rationibus, hos solidos nō esse aureos, nec similes his, quorum

res censentur, agendum sit. At ubi de veterum Latinarum dictionum interpretatione tractatur, existimo non ita certam esse eorum auctoritatem. Temporis siquidem vitium fuit, non ita proprie ab his authoribus aliquot Latinae linguarum dictiones acceptas fuisse. idcirco cum hac in parte tractemus de veterum numismatum pondere, & estimatione, potius credendum erit Graecae & Latinae linguae eius temporis v. et usulissimi scriptoribus, & nostrae gratias hominibus, qui magno cum labore collatis veteribus numis, re ista diligentissime explicarunt. Quod si quis de verborum significatione credendum omnino Accursio, Bartolo, & aliis censerit, plane percipiet ex Budæo, Alciato, Nebrissen. Anto. August. & his similibus, quot passim errores ille necesse sit probet, & admitat. Quis enim, ut interim alia omittamus, credit Accursio? qui in *l. unica. C. de argenti pretio lib. 10.* quinos solidos aureos in collatione pro singulis argenti libri soluedos decem interpretatur, maximo, & fere puerili errore ad intellectum ipsius constitutionis plurimum conducente, cum illic quinque potius solidi fuerint intelligendi, in eundem errorem labuntur ipse Accursio in *l. nam & si fur. §. vlt. ff. si cert. per. in l. si ita stipulatus fuero, si Titius. in princip. de verb. obligat. in l. vt agendi. C. de curia publico in l. qui rextimi. C. de nulli legulis. lib. 11. in l. sciendum. ff. de leg. idem Accursio in *Proemio Digestorum, in verbo, denarii.* & in *l. stipulatio ista. §. eum qui ita. ff. de verbor. obligat. Alberic. & Iaf. in l. vt. ff. de in ius vocat. Bart. in dict. §. eum qui ita. quo in loco scribit, Tetiam in legibus penales dena viginti significare, quod adeo manifestum esse censet, ut nulla indigeat benigniori interpretatione. Sic sane Bar. lege lata, ut bini digiti amputentur falsi crimine committenti, facillime iudicaret, quatuor digitos illi fore amputandos. Qua ratione ob errorem grauius in re fere elementaria quis contra legem duos amitteret digitos.**

Quis item obsecro ferat hac in re praedictum facere opinionem Accursio in *l. unica. C. de imponen. iur. de scripti.* quem illic perperam Pyrrhus sequitur, dum siliquam solidum interpretatur, cum siliqua sit solidi viceffima quarta pars, si cuti ex adnotatis superius deducitur, atque in specie probant Budæo. lib. 5. de *asse, idem in l. qua vulgo. ff. de adl. ed. Alciat. in l. frumenta. ff. de verb. sig. Anton. August. lib. 2. Emendat capit. 8. & capit. 9. Georgius Agric. lib. 5. de ponderibus. Etenim cum solidus habeat drachmam unam & scrupulum, plane constat siliquam, quae est sexta scrupuli pars esse viceffimam quartam solidi partem & drachma decem & octo siliquas appendit, & tria scrupula idem explicat eleganter Carolus Molinae. de *contractibus. g. 1. num. 64. & 68.* hoc ipsum & Isidorus scripsit, cuius mentionem fecit idem Accursio in *authen. nullum credito. agricol. collat. 5. in verbo, solidum.* ut hinc magis miremur viso eo auctore Accursio toties hallucinatum fuisse. Ex quibus itidem intelliges quanti sit aestimanda siliqua aurea in *authen. sed hodie. C. de episcopis & cleric. & in authen. de sanctissimis episcopis. §. sportularum.* erit equidem viceffima quarta pars auri numi Castellani, cuius speciali hoc nomine superius meminimus, atque ideo siliqua numus aureus aestimabatur nostris viginti aereis maruedinis. Haec longius adduximus, quam ab initio constitueramus, ut admoneremus, numismatum & veterum Latinarum dictionum interpretationem non ab Accursio, & eius adfectis, sed ab aliis probatissimis authoribus petendam esse. Cui rei, & negotio egregiam dedere operam quo ad iuris civilis libros Gulielmus Budæus, Alciatus, Zasius, & noster Nebrissenfis, & Antonius Augustinus, atque alii plerique.*

Nona ratio facillime tollitur: siquidem viri doctissimi, qui Partitarum leges edidit, sequuti Iustinianum, eiusque constitutiones, quibus solidis sexta vicia pars censetur, omnes veteres aureos absque vilo discrimine pares fuisse solidis Iustiniani existimauerunt. Atque ideo veteres leges, & Iurisconsultorum responsa, quibus mentio aureorum facta est, & ad monetam deduxere eandem, nempe ad aureos Maruedinos, unde non magis obstant Partitarum leges, quam Iustiniani responsa. Nam etiam si conditores legum Regiarum notam habuissent distinctionem veterum aureorum ab his, quorum meminit Iustinianus: atramen videntur veteres aureos, in huius Regni numos itidem aureos, tunc vsui publico percussos commutasse, quem ad modum fecit ipse Iustinianus. Quod si viri illi eruditissimi opinati sunt eiusdem ponderis fuisse veteres aureos & Iustiniani solidos, seruabimus in hoc regno eorum sententiam regia auctoritate definitam in iudiciis, & aliis actionibus, non tamen inde certum

erit aureum veterem sextam, ut Iustiniani solidum, fuisse vicia partem. Cum harum legum auctoritas extra Castellae Regnum minime sit admittenda, nec ex ea aure possidere. Non tamen praetermittam in hoc ipso libello aliam regiarum legum interpretationem quantum ad numismatum aestimationem distinctius tradere, quippe qui videam operam me facturum, si huic negotio operam qualemcumque praestiterim, vel in hoc, ut doctores animum accipiant, rem istam in publicam utilitatem diligenter tradendi, & examinandi.

Igitur oportet Iurisconsultorum veterum responsa, & Iustiniani constitutiones, aliorumque Caesarum, conlata ratione temporum, omnino distinguere ad propriam veram aureorum, & solidorum aestimationem. Sic Budæo testatur se deprehendisse appensis aureis numismatis Caesarum ab Augusto Octauiano ad Commodum, & Mamian Alexandri Seueri matrem, quae quartam appendebant vicia partem, rursus aureis numis Constantini Magni, Iuliani magnentii, & Iustiniani, quorum pondus sextam efficebat vicia partem. Sic sane aureus qui fuit temporibus Iustiniani subiectus plus fuit ad antiquum aureum. Et tertia parte minor, qui in Codice Iustiniani solidus vocatur, testatur Franciscus Connano lib. 2. *Comment. cap. 9.*

De aureis item solidis mentio fit in sacra scriptura. Primo Paralipomenon capitulo vigesimo nono, Polliciti sunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Israel. Tribuni quoque, & Centuriones, dederuntque in opera domus Domini auri talenta quinquemilia, & solidos decem millia. de eadem re tractans Iosephus lib. 7. *antiq. c. 15.* inquit, oblata sunt auri quidem talenta quinque millia, & stateres decem millia. Etenim qui solidi in sacris Bibliis dicuntur, a Iosepho Stateres appellantur, ut plane intelligamus, solidos istos aureos fuisse quatuor drachmarum, nepe siclos Hebraeos Sanctuarum, de quibus superius in c. 2. latiore mentionem fecimus. Nam licet Atticus stater didrachmus fuerit, frequentius tamen Stater non tam numus est, quam pondus quatuor drachmarum, quod ex Cleopatra Epiphania, Hieronymo & Heiychio adnotauit Georgius Agricola lib. 5. de *caerens ponderibus.* Idem probat Budæus *l. 4. & 5. de asse.* Solidus igitur hic sacrorum Bibliorum erit quatuor drachmarum, & idem qui ab Hebraeis siclos dicitur, atque ideo stater hic, seu solidus aureus appendit nostros quatuor aureos drachmales fere, quos Ducados sens. alios dicimus. Stater vero & argenteus, & aureus fuit, eum certum pondus, & sepe eius ponderis numus significat.

Erant & olim aureus numus stater, & Croesus dicitur, cuius pondus par erat numo aureo, & stateri Darico, quae duas drachmas habuisse, superius ostendimus. Croesus igitur aureus duarum drachmarum Atticarum pondus habuit, sicuti et Aristophanes interprete probat Georgius Agricola lib. 2. de *ponder. monet.* Qua ratione Croesus hic par erit auro veteri Romano, & auro nostro duplo, quae vulgus *Dobion.* appellat. Stater item Cyzicenus aureus numus erat, qui valebat viginti octo drachmas Atticas argenteas, ut apparet ex Demosthenis oratione ad Phormionem: idcirco habita proportione auri ad argentum probari videtur, aureum istum appendisse duas drachmas, & dimidiam, ac fortasse plus ad rationem vnius drachmae auri pro decem argenti, quod fere Budæus, & Agricola fatentur.

Eiusdem fere ponderis erant auri, seu Stateres Macedonum, & Regum, qui Alexandro Magno successerunt, ut idem Agricola censet lib. 2. de *ponder. monetar.* Budæus tamen *l. 5. de asse* testatur, se vidisse numum aureum Lyfimachi Regis, quem non potuit appendere, & tamen suspicatur, eum quatuor drachmarum pondus habuisse.

Illud sane praetermittendum non est, quandoque aureus staterem quo ad pondus quatuor drachmarum, dictum esse eiusdem ponderis numisma. Quin & minae, hoc est librae pondus, dictum fuisse staterem, scribit Iulius Pollux de rerum vocabulis, ut quidam interpretantur. Ipse vero cenfeo, minam, & libram, & numi nomen fuisse, atque ideo apud Pollucem minae, ut numus, stater dicitur, quod Ludo-uicus Celsus adnotauit lib. 6. *lectio. antiq. cap. 2.* qua ratione stater aureus minam aequabat, & vterque numus erat. Sic & Iosephus *l. 2. antiq. c. 3.* argenteos numos, quorum metio fit Genesis *c. 37.* minas appellat. intelligens, ut opinor, stateres argenteos quatuor drachmarum: & sic Sanctuarum siclos Hebraeos.